

Tillsynsplan för foderövervakningen på Åland år 2021

Tillsynen av foder på Åland

Syftet med denna plan är att ge riktlinjer för den tillsyn av foder inom jordbruk och livsmedelsproduktion som administreras och verkställs av Ålands landskapsregering. I denna plan för tillsynen har beaktats lagar och förordningar som stipulerar övervakningen av foder; den Europeiska gemenskapens lagstiftning om foderkontroll, fodersäkerhet och foders hälsomässiga kvalitet samt foderhygien. Syftet med fodertillsynen är att se till att alla foder som används på Åland är säkra, spårbara och lämpade för sitt ändamål och att de uppfyller kraven i lagstiftningen. Bra foder är en viktig förutsättning för produktionen av säker mat.

Allmänt om tillsynen

Det primära ansvaret för fodersäkerheten ligger hos foderföretagaren. Spårbarheten säkerställs av foderföretagarnas skyldighet att föra journal över varifrån fodret kommer och vart det levereras, dvs "ett steg bakåt och ett steg framåt". Ålands landskapsregerings uppgift är sedan att bedöma om företaget lyckas med detta. Landskapsregeringen gör detta genom offentlig övervakning, inspektionsbesök och analyser av importerat foder, foder som tillverkats i hemlandet och foder som finns på marknaden. Under de offentliga regelbundna kontrollerna av foder kontrolleras dokumentation och journalföring, märkning samt att övrig reglering och lagstiftning följs. Foder och foderföretagare skall övervakas objektivt och regelbundet. Foderkontrollen skall vara riskbaserad, rättssäker, ändamålsenlig och effektiv enligt kontrollförordningen (EU) 2017/625. Det innebär att den offentliga kontrollen ska ha en frekvens som står i proportion till riskerna i den aktuella verksamheten och med hänsyn tagen till resultaten av företagarens egen kontroll. För att uppnå detta krävs ett systematiskt arbetssätt och tillräckliga resurser. Kontrollen av foderregelverket kan ske som planerad foderkontroll eller en extra foderkontroll till exempel som uppföljning av en tidigare påvisad brist eller vid misstanke om att regelefterlevnaden inte följs hos en aktör. Offentlig kontroll ska genomföras i alla led i produktionen, bearbetning och distribution av foder (inklusive transporter). Kontrollen kan ske i form av dokumentkontroll, fysisk inspektion eller provtagning. Dessa olika metoder kan alla ingå vid ett och samma kontrolltillfälle.

Register

Enligt Europaparlamentets och Rådets förordning (EG) nr 183/2005 om fastställande av krav för foderhygien ska en foderföretagare lämna in en anmälan om registrering till Ålands landskapsregering. Foder som ska ges åt djur, undantaget sällskapsdjur, får skaffas endast från registrerade foderföretagare eller primärproducenter. Landskapsregeringen har två register; ett för primärproduktion av foder och ett för företag som handlar med fodermedel.

De verksamheter som kräver registrering som primärproducent av foder är foderproduktion (ex. odling av foderspannmål eller tillverkning av ensilage antingen för gårdens eget bruk eller till försäljning), tillblandning av foder utan tillsatser/förblandningar för gårdens eget bruk samt användning av hemmaproducerat och/eller köpt foder för utfodring av livsmedelsproducerande husdjur. Fiskodlingar använder oftast köpt foder samt ensilerar fiskens och bör därmed vara registrerade som primärfoderproducenter. Registreringsskyldigheten berör inte gårdar som endast utfordrar pälsdjur eller andra djur som står utanför livsmedelskedjan. Hästar räknas generellt som livsmedelsproducerande djur om de inte har en stämpel i deras pass som gör dem odugliga till livsmedel, har hästgården hästar som kan gå till livsmedel bör de vara med i primärfoderregistret. Inte heller behöver de vara registrerade vars foder endast används för utfodring av gårdens egna djur och då de livsmedel som fås av dessa djur uteslutande används på den egna gården samt de som odlar foder på högst 3 ha årligen och som levererar allt foder till en lokal gård för att användas där.

Om man blandar till, förpackar om, tillsätter tillsatser (ej ensileringsmedel) eller tillverkar foder för försäljning ska man anmäla sig som företag som handlar med fodermedel. Ensilering av fiskrens kräver också registrering som företag som handlar med fodermedel (tillverkning av foderämne). Lageranläggningar, transportföretag för foder, parti- och detaljhandlare är också företag inom foderbranschen och ska anmäla sig som företag som handlar med fodermedel. Registreringskravet gäller dock inte foderföretagare som endast bedriver detaljhandel med sällskapsdjursfoder (inklusive fågelfrö, duvor eller kaniner för sällskap och eller "någon enstaka burk fodertillskott för häst").

Om en operatör som är registrerad som en primär foderproducent startar en annan foderverksamhet, till exempel tillverkning av foderblandning för försäljning, import, import av den inre marknaden, transport eller lagring, etc måste hen registrera sig som foderföretag för den nya aktiviteten. Alla som importerar foder (även från inre marknaden) behöver vara registrerade som foderföretagare.

En aktör som säljer eller överlåter livsmedel som inte längre är avsedda att användas som livsmedel till livsmedelsproducerande djur eller pälsdjur måste registrera sig som foderföretagare. I de fall där överlåtelsen är av engångsnatur krävs ingen registrering, inte heller om det handlar om försäljning till sällskapsdjur. En affär som levererar livsmedel som inte längre är avsedda för att användas som livsmedel som foder behöver ha en egenkontrollplan för detta.

Användning av åtel, bete eller mäsik regleras inte av foderlagstiftningen, så jaktlag, fiskare och liknande behöver inte registrera sig som foderoperatörer. Däremot den som tillverkar fodret eller importerar fodret till viltet omfattas och behöver vara registrerad foderföretagare

Utvärdering

Utifrån erfarenheter och resultat från genomförda kontroller på Åland och i riket (information fås från deras årsrapport samt fortbildningar) ska kontrollen i sin helhet utvärderas i slutet av varje kontrollår. Syftet med detta är att tydliggöra de eventuella förbättringar som kan genomföras för att åstadkomma en likvärdig, rättssäker och effektiv kontroll som uppfyller kraven i kontrollförfordningen. Via RASFF-systemet fås aktuell kompletterande information om eventuella akuta fall som styr och preciserar övervakningen av skadliga och förbjudna ämnen. På Åland är det ÅMHM/landskapsveterinären som har tillgång till RASFF.

Kontrollens olika delar

Foderkontrollen på Åland är i praktiken tvådelad. Dels har vi kontrollen av primärproducenter, dels marknadskontroll, mer om dessa nedan.

Utöver dessa finns produktionskontroll, transportkontroll och importkontroll. Produktionskontroll är för närvarande inte aktuellt på Åland då inga foderfabriker finns här. Inom produktionskontrollen kontrolleras och provtas för skadliga och förbjudna ämnen, näringsämnes sammansättning, äkthet, bekämpningsmedelsrester och fodertillsatser. Inte heller kontroller av transporter görs på Åland då de normalt sker i anslutning till fabrikena. Det sker dock transport av animaliska biprodukter från slakteriet vilket övervakas inom marknadskontrollen. Skulle någon foderfabrik anrättas skulle den åländska inspektören behöva utbildas inom detta. Importkontrollen sker vid importställen vid landsgränserna och rör inte Ålands landskapsregering. Kontrollen av salmonella sker främst vid produktionskontroller och importkontrollen.

Vid utfodring av vilda djur som ingår i livsmedelskedjan gäller de allmänna kraven på fodersäkerhet. Risken för biologisk, kemisk eller fysisk kontaminering av fodret ska hållas så låg som möjligt. Utfodring av vilt har för närvarande inte ställt till några bekymmer gällande kvalitet och hygien i landskapet och är inte prioritet inom fodertillsynen. Om problem skulle uppstå kan en striktare tillsyn, till exempel krav på registrering behöva implementeras. Vid fall av dumpning/nedskräpning behöver kontakt med miljöbyrån också tas.

Primärfoderkontroller

Foderlagstiftningens krav gäller alla primärproducenter av foder dvs gårdar som odlar växter till foder, blandar foder och/eller utfodrar livsmedelsproducerande djur. Foderföretagarna, inklusive jordbrukarna, bär ansvar för fodersäkerheten.

Kontrollen av primärfoderproducenter är i sin tur tvådelad. Ena delen är kontrollen av tvärvillkoren. De som ska kontrolleras för tvärvillkor har blivit uttagna för kontroll av Livsmedelsverket utifrån att de har sökt stöd. Cirka 1 % av djur- och växtproduktionsgårdarna blir övervakade varje år. Tvärvillkoren omfattar en del av foderlagstiftningen; TSE-förordningen (EG) 999/2001 och den allmänna livsmedelsförordningen (EG) 178/2002). Jordbruksbyrån kan välja att kontrollera även resterande foderlagstiftningen vid samma besök. Den lagstiftning som ytterligare ska övervakas är foderlagen 86/2008, förordningen om bedrivande av verksamhet inom foderbranschen JSMf 548/2012, foderhygienförordningen (EG) nr 183/2005 samt lagstiftning kring animaliska biprodukter (517/2015, (EG) nr 142/2011 och JSMf 783/2015.

Vid primärfoderkontrollerna tas prov på foder för att övervaka skadliga och förbjudna ämnen. Proven tas i prioriteringsordning av olika fodermedel enligt anvisningarna för tvärvillkoren. Provtagaren beaktar de riskfaktorer som hör samman med olika typer av foder, djurarternas känslighet för skadliga eller förbjudna ämnen samt eventuellt överföring av dessa ämnen i animaliska livsmedel. Även analys av vissa orenheter av vegetabiliskt ursprung som kan äventyra djurens välbefinnande och hälsa görs. Förbudet mot användning av vissa bearbetade animaliska proteiner (köttbenmjöl/fiskmjöl) undersöks samt att författningarna om fodertillsatser följs.

Det som analyseras för i tvärvillkorsproven är beståndsdelar av animaliskt ursprung enligt TSE-förordningen. Övriga kontroller och analyser till exempel för biocider, kemikalier, läkemedel och fodertillsatser, mögelgifter (t ex aflatoxiner i spannmål till nötboskap), orenheter av vegetabiliskt ursprung (t ex mjöldryga, spikklubba, ricin) sker enligt inspektörens omdöme.

Analysen för beståndsdelar av animaliskt ursprung utförs på Livsmedelsverkets laboratorium.

Värt att notera är att om kontrollen görs innan första skörd så räknas kontrollen för året innan. Dvs primärfoderkontrollerna behöver göras efter första skörd för att räknas till det aktuella året.

Marknadskontroller

Marknadstillsynen omspannar foder för produktionsdjur, sällskapsdjur och vilda djur och riktar sig mot detaljaffärer inklusive tävlingar och mässor samt fiskodlingar. Marknadskontroller är komplement till övrig foderkontroll och fokus ligger på utländska foder till sällskapsdjur (inklusive fågelfrö (flyghavre)), hästar och fisk. Även inhemska färskfoder till hund och katt kontrolleras då det ses som högriskfoder. Märkningen och marknadsföringen kontrolleras samt om utrymmen för foderförvaring är adekvata. Prov kan tas för skadliga och förbjudna ämnen, mikrobiologiska analyser, näringskomposition och äkthet. Även övriga saker kan analyseras vid behov/enligt omdöme. Exempel:

- Fiskfoder – fokus på tungmetaller, ev. Salmonella.
- Mineralfoder – tungmetaller.
- Koncentrat – tillsatser så som koccidiostatika i hönsfoder, otillåtna ämnen bl a olakvinox i svinfoder, amprolium i fjäderfäfoder.
- Spannmål/spannmålsrika foder – mögelgifter, ffa aflatoxin i nötfoder.
- Färskfoder till hund och katt - **enterobakter** (hygienindikator), salmonella, antibiotikaresistenta bakterier (**MRSA**, ESBL-enzym, AmpC-beta-laktamasenzym el karbapenmas E-coli bakterier), Shigatoxin E-coli (STEC/EHEC), värmebeständiga campylobakter. (Fet stil indikerar det man hittar mycket av i Finland och bör prioriteras).

Proven tas i handeln eller medan partiet lossas. Tillsynen av importerat foder sker dock i första hand som importkontroll eller som kontroll av foder som anländer från EU-området.

Ett register över foderföretagare som bedriver detaljhandel med sällskapsdjur finns på Ålands landskapsregering för att möjliggöra ett objektiva urval till marknadskontrollen. Ambitionen är att övervaka sex affärer och butiker, en som säljer främst foder till lantbruksdjur och fem livsmedels-/djuraffärer, samt en fiskodling per år. Urvalet sker baserat på riskklassning, slump samt eventuellt valt tyngdpunktsområde. Riskklassningen baseras på om aktören besökts tidigare och om några anmärkningar gjordes då, storleken på verksamheten, typen av produkter (så som färskfoder) och ursprunget på dessa. På detta sätt sker övervakningen riktad mot olika foder på ett riskbaserat, rättvist och oberoende sätt.

Affären/aktören får underrättas om inspektionen ett par dagar i förväg. Det är önskvärt att ansvarig person kan delta i inspektionen. Under inspektionen noteras vilka foder som finns till salu. Stickprov görs på spårbarheten på något av fodren, foder får inte tas emot av icke registrerade foderföretagare. Varudeklarationer granskas att finns och att de är på svenska. Produkter som innehåller animaliska biprodukter (till exempel tuggben och foderblandningar till katt och hund, proteinkoncentrat till pälsdjur, gödsel med köttbenmjöl, fiskfoder) ska förvaras avskilt från foder till livsmedelsproducerande djur och/eller idisslare. Om affären lagrar foder i lösvikt ska inspektion göras av kontaminationsrisken. Lokalen skall vara tät och säker för gnagare, fåglar och vatten. Anteckningar förs i protokoll vilket undertecknas av inspektören och aktören. En kopia skickas även till aktören i efterhand.

Åtgärdsplan

Mindre förseelser som upptäcks vid övervakning antecknas i protokollet och följs upp inkommande år eller efter en viss tidsfrist som en extra kontroll. Vid större felaktigheter/ missförhållanden skickas hörandebrev ut till aktören och en eventuell utredning påbörjas. Beslut om åtgärder tas vidare. Vid behov kan korrigerande åtgärder och/eller förbud mot försäljning eller återkallande av produkt krävas direkt. Övriga intressenter informeras även och uppföljning planeras in.

Årsrapport 2020

Sista december 2020 fanns 474 producenter i registret för primärproduktion av foder samt 33 företag i registret för företag som handlar med fodermedel. En omfattande uppdatering av registren gjordes med telefonsamtal och hörandebrev. Under 2020 anmäldes 10 nya företag som

handlar med fodermedel, flertalet var transportföretag då information till dessa gick ut under våren. Fyra företag som upphört togs ur foderföretagarregistret samt elva som inte längre hade orsak att vara med. Information gick ut om livsmedel som inte längre får användas som livsmedel, dvs matsvinn och registret uppdaterades till stor del av anledning av detta. I primärfoderregistret registrerades fyra nya producenter, fem ändringar samt 17 utträden.

Kontrollen av tvärvillkor hos primärfoderproducenter var i år minskad från 1% urval till 0,5% i enlighet med Kommissionens förordning (EU) nr 532/2020 artikel 9. Fyra gårdar vart uttagna till kontroll av Livsmedelsverket. Prov togs på samtliga gårdar, inga spår av animaliska rester kunde hittas i proven. Övrig foderlagstiftning kontrollerades under samma besök och en ny blankett var framtagen för detta ändamål.

Marknadskontrollerna fokuserade på detaljhandel av foder till sällskapsdjur samt två större försäljare av foder till lantbruksdjur. Sex affärer kontrollerades sammantaget. Det var första gången denna typ av inspektion gjorts på Åland så besöket var av med informerande karaktär. Flertalet felaktigheter upptäcktes. Uppföljningsbesök behöver göras på två av dem och kompletterande information har begärts in av en aktör. Ompaketering av foder utan att vara registrerad samt brister vid märkning av detta foder (hos tre av aktörerna), brister i märkningen vid försäljning av foder i lösvikt (hos tre av aktörerna, rörde tuggben, grisöron och liknande), otillåten användning av råttgift (en aktör), bristande anteckningar/handlingsplaner för hantering av skadedjur samt skadade förpackningar och utgångna varor (i de två butiker som sålde foder till livsmedelsproducerande djur). I en butik fanns även fryst hundfoder i lösvikt.

Då ingen foderfabrik finns på Åland finns inga mängder foder som tillverkats och exporterats att ange, inte heller ursprunget till råvarorna.

Tillsynsplan 2021

- Fortsatt deltagande i fortbildningar/möten via Livsmedelsverket.
- Foderprovtagningar i samband med tvärvillkorsövervakningarna kommer att utföras under sommaren 2021, vilket betyder ca 6-7 provtagningar i samband med tvärvillkoren. Samtidigt kontrolleras den övriga foderlagstiftningen.
- Under 2021 kommer fokus ligga på att inspektera fiskodlingarna, det är troligen bättre att ta dem i ett och samma svep för att kunna göra ett korrekt arbete. Uppföljning från 2020s kontroller skall också göras.
- Information skall gå ut kring hantering av färskfoder i hemmet under den varma årstiden.

Fastställd den 8.1.2021

Byråchef

Sölve Högman

Lantbruksinspektör

Tina Danielsson